

Велибор Д. ЛАЛИЋ*

Факултет безбедносних наука, Универзитет у Бањој Луци, Република Српска

Милан В. ЛИПОВАЦ**

Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Република Србија

УЛОГА ПАРАВОЈНИХ ФОРМАЦИЈА У САВРЕМЕНИМ ОРУЖАНИМ СУКОБИМА: СТАТУС, ДИЛЕМЕ И КОНТРОВЕРЗЕ***

Апстракт: Савремени оружани конфликти учинили су паравојне формације актуелним проблемом, а који се тематизује на нивоу међународног хуманитарног права, али и на нивоу националне легислативе. Традиционални појмови плаћеника и страних бораца последњих година допуњени су појмом страних терористичких борца, као и појмом приватних војних и безбедносних компанија. Циљ овог рада је да се укаже на кључне проблеме њиховог одређења, односно статуса, као и дилема и контроверзи које се намећу у вазу са њиховим правним третманом, али и њиховим учешћем у савременим оружаним сукобима. На основу прегледа академске литературе, анализе докумената, званичних саопштења и медијских садржаја представљене су ове четири категорије паравојних формација, а као оквир за илустрацију уочених дилема и контроверзи коришћени су ратови у Авганистану, Ираку и Украјини.

Кључне речи: паравојне формације, плаћеници, страни борци, страни терористички борци, ПВБК, савремени оружани сукоби.

УВОД

Учешће појединаца и група у оружаним сукобима ван њихових матичних држава и ван структура регуларних оружаних снага (војски) не представља савремен феномен. Историја ангажовања плаћеничких војски стара је вероватно колико и историја најстаријих цивилизација, па се у том смислу истичу примери ангажовања плаћеника још у ратовима у античкој Грчкој (Griffith 2014; Riemann 2022). Касније у средњевековној Европи, ангажовање плаћеничких војски представљао је начин на који су богати феудалци могли проширивати своје поседе и потврђивати власт над земљом коју су кметовима давали у закуп. Чак и у поствестфалтској Европи (након 1648. год.) не престаје потреба за плаћеничким војскама.

* Ванредни професор, lalicvelibor@gmail.com

** Ванредни професор, milanlipovac@gmail.com

*** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада по Уговору који је Факултет безбедности склопио са Министарством науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије за 2023. годину и односи се на активности које истраживач Милан Липовац предузима по том Уговору.

Настанак суверених националних бирократизованих држава, а пре свега формирање регуларних оружаних снага по принципу обавезне војне службе од 19. века, није у потпуности искључио потребу за ангажовањем додатних паравојних формација (формација које су ван структура регуларних оружаних снага) у оружаним сукобима. Ратови који су обележили 20. век и у одређеном смислу одређивали даље токове историје¹, у великој мери су карактеристични и због учешћа паравојних формација чија се улога и значај током последњих стотинак година мењала. А што је консеквентно довело и до потребе регулисања њиховог статуса и улоге у оружаним сукобима, како у међународном хуманитарном праву, тако и у унутрашњим правним системима конкретних држава. Коначно, током 21. века, а нарочито у ратовима које су Сједињене Америчке Државе водиле у Авганистану, Ираку и Сирији, као и рату који Руска Федерација води у Украјини, употреба паравојних формација доживљава праву експанзију.

Имајући све наведено у виду, а првенствено због све већег обима учешћа различитих паравојних формација које нису део регуларних оружаних снага сукобљених страна у савременим ратовима, намеће се потреба јаснијег утврђивања њиховог статуса преваходно у складу са међународним хуманитарним правом. Прављењем јасне дистинкције између појмова као што су: плаћеници, страни борци, страни терористички борци, припадници приватних војних и безбедносних компанија, биће проблематизован статус неких од најпознатијих паравојних јединица које су у последњих 20-ак година учествовале или још увек учествују у ратовима у Ираку, Авганистану, Сирији и Украјини. Њихове кључне заједничке карактеристике су да делују на подручју оружаног сукоба и да не представљају део регуларних војних снага, па би ови примери такође требало да послуже и као оквир за разрешење одређених дилема и контроверзи које могу проистећи из различитих тумачења релевантних норми међународног хуманитарног права.

ЗНАЧАЈ ПАРАВОЈНИХ ФОРМАЦИЈА У САВРЕМЕНИМ ОРУЖАНИМ СУКОБИМА

У савременом добу учешће појединаца у оружаним сукобима ван њихових матичних држава, као и ван структура регуларних оружаних снага не представља ретку појаву. Током 80-тих година 20. века Муџахедини из исламских земаља борили су се у Авганистану против Совјетског Савеза. Током рата у Босни и Херцеговини страни борци (1992-1995) из исламских земаља борили су се на страни босанских муслимана (Kolomman 2004), слично као и у Чеченији (Moore, Tumelty 2008) и Сомалији (Shinn 2011). Избијањем рата у Сирији 2011. године, а посебно након 2014. године, на десетине хиљада страних бораца из великог броја земаља придружио се салафистичко-цихадистичкој организацији под називом „Даиш” (арап. داعش [dā'ish]), а код нас познатијој као Исламска држава Ирака и Сирије/Леванта (ИСИС/ИСИЛ). Обзиром да се у новијој литератури о савременим

1 Први светски рат (1914-1918), Руски грађански рат (1917-1923), Шпански грађански рат (1936-1939), Други светски рат (1939-1945), Корејски рат (1950-1953), Израелско-арапски сукоби (1947-...), Вијетнамски рат (1955-1975) и Совјетски рат у Авганистану (1979-1989).

оружаним сукобима најчешће тематизују управо ови примери, могуће је стећи погрешан утисак да је учешће у страним војскама карактеристика одређене верске заједнице. С тим у вези, почетак рата у Украјини 2014. године је између осталог значајан и због тога што је довео до новог таласа страних бораца који су се придружиле странама у сукобу, како Украјини тако и оружаним формацијама у Донбасу, Луганској и Доњецкој области на истоку Украјине. Док питање страних бораца, укључујући и ангажовање приватних војних компанија добија још већи значај након 24. фебруара 2022. године и почетка „специјалне војне операције“ како званично Кремљ назива учешће руских оружаних снага у рату у Украјини.

За рат у Украјини карактеристичан је пример „Међународне легије територијалне одбране Украјине“, а за коју је украјински министар спољних послова Дмитро Кулеба (ук. *Дмиширо Иванович Кулеба*) објавио да уколико страни држављани желе да се прикључе тој паравојној формацији могу да се обрате украјинским дипломатским представништвима у тим државама², а недељу дана касније министар Кулеба је изјавио да се за службу у овој формацији пријавило „скоро 20.000 страних добровољаца из 52 државе“ (New York Post, 2022). Насупрот томе Руска Федерација је такође омогућила странцима да као припадници руских оружаних снага учествују у рату у Украјини тако што им се по убрзаној процедури издаје руско држављанство, а чиме они фактички престају да буду страни борци (Russian State Duma, 2022).

Поред учешћа странаца, у редовима руских оружаних снага значајну улогу имају и приватне војне компаније, од којих је, барем са таквим називом, свакако најпознатија „Приватна војна компанија Вагнер група“ (рус. *Часийная военная компания Грuiйа Вајнера*). Учешће приватних војних компанија такође није новина у украјинском рату, а оно нарочито добија на значају током америчке инвазије у Авганистану, Ираку и Сирији, када САД и њени савезници ангажују већи број приватних војних и безбедносних компанија (Avant, De Nevers 2011; Krahnmann 2013). Те компаније су обављале различите послове, од логистике и инжењерства, изградње и одржавања војне инфраструктуре, преко производње наоружања и војне опреме, до замене војних трупа у конфликтним подручјима, али у неборбеним дејствима попут обезбеђења лица и објеката, истражних делатности, управљања затворима и другим пословима. Истраживачи америчког Вотсон института (*Watson institute*) са Браун Универзитета наводе како се број „контрактора“ (припадника приватних војних и безбедносних компанија) од 11. септембра 2001. године рапидно повећава и да је 2019. године на простору Блиског истока било „53.000 америчких контрактора, наспрам 35.000 америчких војника“ и да је њихов ангажман америчке пореске обвезнике коштао невероватних 370 милијарди долара (Peltier 2020: 1).

Паралелно са увећањем значаја паравојних формација у савременим оружаним сукобима, овај феномен постаје све актуелнији и у јавном дискурсу и то у својим кључним појавним облицима као што су: плаћеници, страни борци,

2 Украјински министар Кулеба је 27.02.2022. на свом Твитер профилу објавио следеће: „Странце који су вољни да бране Украјину и светски поредак као део Међународне легије територијалне одбране Украјине, позивам да контактирају стране дипломатске мисије Украјине у својим државама. Заједно смо победили Хитлера, и победићемо Путина такође.“ <https://twitter.com/dmytrokuleba/status/1497840669066502145?lang=bg>

страни терористички борци и контрактори приватних војних и безбедносних компанија. Имајући у виду индикаторе у вези са обимом и врстама учешћа ових актера у савременим оружаним сукобима, као и напорима који се у оквиру међународних организација, али и на националном плану предузимају у вези са правним регулисањем њиховог статуса, последична политичка, правна, па и академска актуелност паравојних формација свакако не представља изненађење.

ПЛАЋЕНИЦИ

Плаћенике је у најширем смислу могуће одредити као професионалне војнике чији разлог учествовања у оружаном сукобу није везан за неке политичке, идеолошке или какве друге нематеријалне интересе, већ је њихов примарни циљ искључиво материјалне природе (најчешће новац). Зато плаћеници као такви могу ратовати за било коју државу, страну у сукобу. Имајући у виду овакав лични мотив, теоретски је могуће да у истом сукобу плаћеници више пута промене страну за коју ратују. Плаћеници такође имају дугу историју. Од самих почетака организованог ратовања, затим након настанка стајаћих војски, па све до данас стране у сукобу су неретко своје оружане снаге попуњавале плаћеницима (Riemann 2022).

Појам плаћеника (*engl. mercenaries*) утврђен је Допунским протоколом уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (Протокол I од 8. јун 1977. године), а где је у чланом 47 прописано 6 кумулативних услова. Плаћеником се тако сматра оно лице које: 1) је специјално регрутовано локално или у иностранству да би се борило у оружаном сукобу; 2) стварно директно учествује у непријатељствима; 3) је мотивисано да учествује у непријатељствима углавном са жељом за личном коришћу и коме је, у ствари, обећана, од стране у сукобу или у њено име, материјална накнада знатно већа од оне која је обећана или плаћена борцима сличног ранга или функције у оружаним снагама те стране; 4) није држављанин стране у сукобу нити има пребивалиште на територији коју контролише страна у сукобу; 5) није припадник оружаних снага стране у сукобу; и 6) није послато од државе која није страна у сукобу по званичној дужности као припадник његових оружаних снага (Протокол I, чл. 47). Посебно је важно напоменути да је истим чланом (чл. 47) прописано да плаћеник нема право да ужива статус борца или ратног заробљеника, те последично не може ни остваривати права која лица са тим статусом имају у складу са Женевском конвенцијом. Поједини аутори ипак наводе како није редак случај да друга страна у сукобу плаћенике које зароби или који положи оружје, односно који се предају ипак третира као ратне заробљенике (Médécins Sans Frontières 2016).

Плаћеници представљају легитимне војне мете док учествују у непријатељствима, односно борбеним дејствима. Када не учествују у непријатељствима, односно борбеним дејствима плаћеници уживају одређену међународну правну заштиту. Истина, Женевским конвенцијама ово питање није експлицитно уређено, већ произилази из начина на који се уређује минимум права свих лица која не учествују непосредно у непријатељствима (односи се на припаднике оружаних снага који су положили оружје и лица онеспособљених за борбу услед болести, рањавања, лишења

слободе или из било ког другог разлога). Према таквим лицима, рачунајући и плаћенике који не учествују тренутно у борбеним дејствима, друга страна у сукобу мора поступати „у свакој прилици, човечно, без икакве неповољне дискриминације засноване на раси, боји коже, вери или убеђењу, полу, рођењу или имовном стању, или коме било другом сличном мерилу” (IV Женевска конвенција, чл. 3). Четвртом женевском конвенцијом се такође забрањују поступци: а) повреде које се наносе животу и телесном интегритету, нарочито све врсте убиства, сакаћења, свирепости и мучења; б) узимање талаца; ц) повреде личног достојанства, нарочито увредљиви и понижавајући поступци; д) изрицање и извршавање казни без претходног суђења од стране редовно установљеног суда и пропраћеног свим судским гаранцијама које цивилизовани народи признају за неопходне (IV Женевска конвенција, чл. 3).

Поред овога, у међународном јавном праву постоје две међународне конвенције у вези са плаћеницима. Организација Афричке уније у Либревилу 3. јула 1977. године усвојила Конвенцију о елиминасању плаћеништва у Африци (ступила на снагу априла 1985. год.). Правно одређење плаћеника државе чланице Афричке уније преузимају из Првог допунског протокола Женевске конвенције, а циљ држава које су потписале ову конвенцију³ је да изврше криминализацију плаћеника кроз национално кривично право. Такође, у оквиру Организације Уједињених нација Резолуцијом 44/34 Генералне скупштине од 04.12.1989. год. усвојена је Међународна конвенција против регрутовања, употребе, финансирања и обуке плаћеника (ступила на снагу 20.10.2001.)⁴ са циљем криминализације плаћеника, али и развијања и унапређења међународне сарадње међу државама чланицама УН ради спречавања, кривичног гоњења и кажњавања ових кривичних дела. Правно одређење појма плаћеник је, као и у случају конвенције Афричке уније, преузето из Првог допунског протокола Женевске конвенције. Међутим оно што представља допринос ове две конвенције у односу на Допунски протокол је што се појам плаћеника не односи само на међудржавне оружане сукобе, већ и на унутрашње оружане сукобе.

Ипак и поред Допунског протокола и ове две конвенције, плаћеништво само по себи не представља кривично дело јер га међународним хуманитарно право и Римски статут Међународног кривичног суда га не препознају као таквог. То питање остало је у искључивој надлежности држава које могу на основу препорука ових међународних правних аката или не, извршити криминализацију плаћеника и ова дела инкорпорирати у своју националну кривичну легислативу. Неке од држава које су извршиле криминализацију плаћеника у складу са овом конвенцијом УН су: Јерменија, Азербејџан, Белорусија, Бурунди, Грузија, Таџикистан, Узбекистан и друге.

У односу на актуелни рат у Украјини посебно је занимљиво што и једна и друга страна препознају плаћеништво као посебно кривично дело. Руски кривични закон у члану 359 прописује казну лишења слободе од 4 до 8 година за сваког ко врши регрутовање, обуку, финансирање или било које друго материјално обезбеђивање плаћеника, као и њихово коришћење у оружаном сукобу или непријатељствима.

3 Закључно са 2013. годином укупно 30 афричких држава је потписало ову конвенцију.

4 Закључно са 2020. годином укупно 45 држава је прихватило ову конвенцију Уједињених нација.

Истим чланом предвиђен је и тежи облик овог кривичног дела уколико га учини лице на службеном положају или према малолетном лицу, у том случају је предвиђена казна од 7 до 15 година затвора, са или без новчане казне до 500 хиљада рубаља или у висини зараде или другог примања осуђеног лица у трајању до три године. Док је за учешће плаћеника у оружаном сукобу или непријатељствима предвиђена казна затвора од 3 до 7 година (Russian Federation, *Criminal Code*, Article 359). Оно што је нарочито занимљиво у вези са овим случајем је што Руска Федерација није прихватила конвенцију УН о плаћеницима, али је руковођена својим државним интересима ипак извршила криминализацију плаћеника.

Насупрот овоме, Украјина је у септембру 1993. године ратификовала конвенцију УН о плаћеницима, али криминализацију плаћеника није извршила у потпуности у складу са одређењем плаћеника у Првом допунском протоколу и овој УН конвенцији. Наиме, украјинским кривичним законом у члану 447 предвиђена казна затвора од 3 до 8 година за регрутовање, финансирање, снабдевање и обуку плаћеника у сврху њиховог коришћења у оружаним сукобима других држава или насилним акцијама усмереним на рушење власти или кршење територијалног интегритета, као и коришћење плаћеника у ратним сукобима или операцијама. Док је за учешће у оружаним сукобима других држава ради новчане накнаде, а без одобрења надлежних државних органа, предвиђена казна затвора од 5 до 10 година (Ukraine, *Criminal Code*, 2001, Article 447).

Ово представља својеврстан куриозитет и делимично правни нонсенс, обзиром да је у украјинском случају за индивидуално учешће плаћеника у оружаном сукобу прописна оштрија санкција него у случају организовања плаћеника. Још већа правна нелогичност је постојање ове додатне клаузуле „без одобрења надлежних државних органа”, а што у суштини имплицира да је плаћеништво дозвољено уколико постоји одобрење надлежних државних органа. Зато би у односу на ову одредбу можда требао и тумачити она саопштења украјинског министра спољних послова Дмитро Кулебе, а који позива странце да се пријаве украјинским дипломатским представништвима уколико желе да се боре у оквиру Међународне легије територијалне одбране Украјине.

Од земаља у региону једино су Хрватска (март 2000. год.), Србија (март 2001. год.) и Црна Гора (октобар 2006. год.) прихватиле ову конвенцију УН, али је само Хрватска извршила криминализацију плаћеништва. Кривичним законом у Хрватској прописана је казна затвора до 3 године за пунолетно лице које „ради стицања материјалне користи као плаћеник директно учествује у оружаном сукобу или заједничком чину насиља” (Казнени закон Хрватске, чл. 95). Истим законом прописани су и тежи облици овог кривичног дела у случајевима када неко регрутује, употребљава, финансира или оспособљава плаћенике а где је прописана казна од 6 месеци до 5 година, и у најтежем случају када се регрутује малолетник предвиђена је казна затвора од 1 до 10 година.

Ипак важно је приметити да су и Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, као и све друге државе региона последњих година извршиле измене и допуне свог кривичног законодавства, а чиме су увели нове категорије кривичних дела којим се инкриминише феномен који се колоквијално означава као „страни борци”, а који

између осталог оставља могућност да и домаћи држављани који као плаћеници учествују у оружаним сукобима на територији других држава буду кривично гоњени.

СТРАНИ БОРЦИ И СТРАНИ ТЕРОРИСТИЧКИ БОРЦИ

Учешће страних држављана који су мотивисани идеолошким разлозима а не материјалном користи такође не представља нову карактеристику оружаних сукоба. На почетку дискусије потребно је направити дистинкцију између страних бораца „добровољаца” и појма плаћеника који су представљени у претходном делу. Иако се појам страних бораца добровољаца користи у јавном дискурсу, овај појам није утемељен у међународном хуманитарном праву, већ је уведен у употребу у контексту различитих ратних дешавања и имао примарно политичку, чак и идеолошку димензију. Страним борцима добровољцима се сматрају појединци који служе у оружаним снагама државе или ентитета и који нису држављани стране у сукобу, а чија служба није преваходно мотивисана тежњом за материјалном добити, као у случају плаћеника (Arielli, Rodogno 2016: 317).

Бројни су примери учешћа страних бораца добровољаца током историје попут учешћа италијанских добровољаца који су се борили за Француску 1914. и 1915. године. Познат је и пример страних бораца који су се придружили Црвеној армији током Руског грађанског рата (1917-1922). А на нашим просторима је вероватно најпознатији пример учешћа међународних бригада (рачунајући и 1.664 Југословена) у Шпанском грађанском рату (1936-1939), где је према појединим изворима на обе стране у сукобу учествовало око 50.000 добровољаца из преко 50 држава (Faber 2016). Такође познат пример је и учешће страних добровољаца на страни Израела током ратова 1948. и 1967. године (Arielli, Rodogno 2016: 318).

У савременом друштвеном контексту учешће страних бораца добровољаца евидентно је у Украјини од почетка рата 2014. до данас. Украјина је након руске инвазије основала већ поменути Међународну легију територијалне одбране Украјине, а чије је борце интегрисала у своје оружане снаге. Док су на страни отцепљених региона Луганска и Доњецка од 2014. године такође учествовали страни борци добровољци, а након 24. фебруара 2022. Руска Федерација подстиче тренд учешћа страних бораца у оквиру својих оружаних снага тако што им по убрзаној процедури издаје руско држављанство, а што је већ истакнуто у тексту.⁵

Међународно хуманитарно право не забрањује учешће страних бораца добровољаца у оружаним сукобима. Међутим, одлазак на страна ратишта може бити инкриминисано националним законодавством. Конкретне државе на различит начин решавају ово питање, па је у појединим кривичним законодавствима учешће сопствених држављана у оружаним сукобима у страним земљама кажњиво, док у другима није. Такође постоје поједини случајеви када поједине државе омогућују учешће својим држављана у оружаним сукобима у иностранству, али под одређеним условима. У случају заробљавања, предаје, односно полагања оружја страни борци

5 Оваква правна ситуација не подразумева губитак надлежности матичне државе у погледу кривичног гоњења свог држављана који на овакав начин као страни борац доброволац стиче држављанство друге, односно руске државе.

добровољци имају статус ратних заробљеника у складу Женевском конвенцијом о поступању с ратним заробљеницима од 12.08.1949. (III Женевска конвенција), а где се у члану 4 говори о „добровољачким одредима”. Истина, овим чланом се не прави разлика између домаћих и страних бораца добровољаца, већ се као минимални услови да добровољци могу имати статус заробљеника наводе: 1) да им на челу стоји особа одговорна за своје потчињене; 2) да имају одређени и на даљину препознатљив знак распознавања; 3) да отворено носе оружје; и 4) да своје операције изводе у складу са законима и обичајима ратовања (III Женевска конвенција, чл. 4).

Ипак, појачано интересовање међународне заједнице за правно регулисање феномена страних бораца превасходно је везано за 2014. годину и ескалацију кризе у Ираку и Сирији, а када се већ помињаној Исламској држави Ирака и Сирије/Леванта (ИСИС/ИСИЛ) за неколико месеци ратовања (до децембра 2015. год.) прикључило око 30.000 страних бораца из чак 85 држава (Benmelech, Klog 2016: 1). Док је према подацима Уједињених нација током 2015. године око 40.000 људи из преко 120 земаља отпутовало у Ирак и Сирију како би учествовали у борбеним дејствима и где се велика већина (њих око 80%) прикључила ИСИЛ-у, а стварајући комбиноване снаге са локалним Ирачанима и Сиријцима од укупно око 100.000 бораца (UNODC, 2017). Међународна заједница је у ИСИЛ-у препознала велики потенцијал за регрутовање значајног броја страних бораца који би се борили у „Светом рату” на страни Исламске државе са циљем успостављања Калифата на простору Ирака и Сирије. Међународна заједница је такође у овоме препознала и велику опасност, а која би вероватно уследила након повратка ових бораца у своје матичне државе. Зато најмоћније државе света, попут Сједињених Америчких Држава, Велике Британије, Француске, Немачке, Руске Федерације, НР Кине и многих других предузимају низ војних, политичких, али и правних активности како би се предупредили могуће негативне импликације постојања Исламске државе. Само део тих активности односио се измену политичко-правне парадигме у којој је Исламска држава означена као терористичка организација, док су страни борци који се борили на страни Исламске државе означени као „страни терористички борци”, а што представља потпуну новину у међународном и националном праву.

Оваква промена парадигме у односу на дотадашњи правни третман страних бораца, артикулисана је и кроз резолуције које усвајају најрелевантније међународне организације. Тако је на пример Савет безбедности Уједињених нација 24. септембра 2014. год. усвојио Резолуцију 2178 чији је циљ решавања „акутне и растуће претње страних терористичких бораца, а нарочито оних које је врбовао и који су се придружили ИСИЛ (Даиш), Фронту Ал-Нусрах и огранцима Ал-Каиде” (Resolution 2178 SC UN). У овој резолуцији дато је и одређење страних терористичких бораца, који представљају „особе које путују у државу која није држава њиховог пребивалишта или држављанства, с циљем извршавања, планирања или припремања или учешћа у делима тероризма или одржавања или похађања терористичке обуке, укључујући и обуку везану за оружани сукоб” (UN Resolution 2396). Овакво одређење „страних терористичких бораца” потврђено је и Резолуцијом 2396 коју је Савет безбедности Уједињених нација усвојио у децембру 2017. год, а којом се државе чланице позивају да појачају мере за откривање, истраживање

и процесуирање страних терористичких бораца, односно идентификовања, спречавања и кажњавања својих држављана који се придружују терористичким организацијама (UN Resolution 2396).

Дилеме – контроверзе

Начин на који Уједињене нације одређују појам страних терористичких бораца је више него споран, а његова правна неконзистентност се испољава у конкретним дилемама и контроверзама које су уочљиве још на нивоу односа овог појма са појмом страних бораца. Наиме очекивање је да би, бар према називу, ово требало да представљају два најсроднија појма, односно да појам страних терористичких бораца произлази из ширег појма страних бораца и представља његову спецификацију у односу на стране борце који спроводе терористичке акте. Међутим појам страних терористичких бораца, на основу овог одређења које дају Уједињене нације, вишеструко превазилази појам страних бораца. Прво, појам страних терористичких бораца обухвата и оне стране борце чије активности нису везане искључиво за дела тероризма и/или терористичку обуку, већ и „обуку која је везана за оружани сукоб”. Обзиром да ова формулација „обука за оружани сукоб” није операционализована у резолуцијама које је до сада усвојио Савет безбедности, она остаје више него неодређена конструкција која изазива одређене дилеме и контроверзе. Наиме, нешто што је могуће подвести под „обуку за оружани сукоб” може обухватати и низ мера и активности које могу предузимају како државни органи, тако и недржавни актери. Затим ову врсту обуке могу пружати како оружани, тако и неоружани актери, јер обучавање за оружани сукоб не подразумева искључиво знања и вештине које су везане за употребу наоружања, него и машина, оруђа, алата које имају превасходно цивилну, а потенцијално и војну примену. Тако су на пример, током оружаног сукоба 1999. године када је НАТО бомбардовао СР Југославију и поред других војних и цивилних циљева уништавао и телекомуникациону инфраструктуру, домаћи радио аматери су имали веома значајну улогу у комуникацији. Данас би у оружаном сукобу поред радио-аматера, велики значај могли имати и камермани који су обучени за снимање дроновима и то не само у погледу осматрања/снимања неког простора, него и потенцијално директног учешћа у борбеним дејствима. Обука из прве помоћи је изузетно важна и корисна како у оружаном сукобу, тако и у мирнодопским условима. Сличан случај је и са обукама које су везане за подизање нивоа спремности заједнице на реаговање у ванредним ситуацијама, а на пример везано за заштиту и спасавање становништва, а које су подједнако значајне и током оружаног сукоба.

Наравно да наведеним примерима нису илустроване све ситуације у којима обуке које постоје у мирнодопским условима и које организују неоружани државни или недржавни актери, а које омогућавају стицање или унапређење знања и вештина које могу бити од користи у оружаном сукобу, али су ови примери истакнути чисто као илустрација какве све дилеме и контроверзе изазива неодређеност и недореченост ове формулације „обука за оружани сукоб” у правном одређењу страних терористичких бораца. У том смислу, кључна дилема је везана за карактер

и садржај те обуке, јер није јасно која су то знања и вештине која су опасна сама по себи, а чије преношење, односно стицање би требало инкриминисати. Тако да овај део одређења страних терористичких бораца који је везан за забрану неке „обуке која је за оружани сукоб” остаје прилично контроверзан.

Подједнако значајан недостатак УН-овог одређења страних терористичких бораца, а који изазива одређене дилеме и ствара контроверзе, и који се такође значајно разликује од одређења страних бораца јесте тај што страни терористички борци уопште не морају учествовати у оружаном сукобу, односно не морају бити део оружаних снага. Јер су овим УН-овим одређењем као страни терористички борци окарактерисана и она лица која „путују” у страну државу „са циљем извршења, планирања или припремања или учешћа у делима тероризма или одржавања или похађања терористичке обуке, укључујући и обуку везану за оружани сукоб”. То фактички значи да није неопходно да одређена лица заиста и спроведу неке од наведених радњи, већ је само довољно да „путују” у страну земљу и да имају „циљ” да учине неку од наведених радњи. Обухват овакве правне норме није могуће поуздано утврдити што се огледа у дилемама везаним за кривично-правну примену ове одредбе, а што свакако додатно појачава постојеће контроверзе у вези са овим УН-овом правним појмом.

Додатна контроверза односи се на то да се страни терористички борци чак ни не морају налазити на територији стране државе како би учинили ово кривино дело. Наиме према УН-овом одређењу страни терористички борци су „особе које путују у државу која није држава њиховог пребивалишта или држављанства, с циљем...”, а то фактички значи да се они не морају физички наћи на територији стране државе на чијој се територији води оружани сукоб. Дилема која се јавља у вези са тим је тренутак када такав пут почиње, односно да ли је неопходно да се то лице нађе на територији транзитне земље или је могуће да такво кривично дело учини и уколико уопште не напусти територију сопствене државе. Дакле за разлику од страних бораца где су неопходни услови да се физички нађу на територији стране државе где се води оружани сукоб и да служе у страним државним или недржавним оружаним снагама, у овом случају УН-овог одређења страних терористичких бораца довољно је само да буду на путу за страну државу у којој се води оружани сукоб. На диспозицију „особе које путују у (страну) државу (...) с циљем...” надовезује се и следећа дилема која је везана за одустај од кривичног дела и да ли је он и под којим условима уопште могућ.

Поред овог бића кривичног дела које је везано за „путовање”, подједнако контроверзан елемент бића овог кривичног дела је и постојање „циља” да се изврши нека од наведених радњи: „извршавања, планирања или припремања или учешћа у делима тероризма или одржавања или похађања терористичке обуке, укључујући и обуку везану за оружани сукоб”, а где испада да је постојање циља кривично дело само по себи, а које такође намеће бројне дилеме.

Имајући све ове дилеме у виду намеће се и она кључна која би се могла свести на питање да ли је овакво УН-ово одређење страних терористичких бораца имало за циљ да заиста кривично-правно регулише ово питање на правно ваљан начин или је пак било мотивисано ургентношћу решавања овог *ad hoc* проблема које је

било везано искључиво за стране борце Исламске државе Ирака и Сирије и како би се поједноставиле радње доказивања овог кривичног дела, убрзало њихово кажњавање и предупредило даље јачање ИСИС-а страним борцима. Главна контроверза које проистиче из овога је јесте могућност да практично свако лице које путује у Ирак или Сирију буде оптужено и третирано као страни терористички борац.

ПРИВАТНЕ ВОЈНЕ И БЕЗБЕДНОСНЕ КОМПАНИЈЕ (ПВБК)

У систему безбедности, поред надлежних државних органа и институција, као и класичних провајдера безбедности (попут војске, полиције, обавештајних служби...), постоје и привредни субјекти који пружају одређену врсту услуга и/или продају одређену врсту робе (нпр. наоружање и војну опрему) и који су такође значајни у области безбедности. Спектар безбедносних услуга који ови привредни субјекти могу пружати различитим државним и/или приватним корисницима могу се кретати од спровођења различитих обука у области безбедности (нпр. руковање ватреним оружјем, заштита од пожара, реаговање у ванредним ситуацијама...), затим уградња и коришћење видео-надзора и других техничких система заштите лица и објеката, преко детективске делатности, обавештајно-аналитичког рада, па све до различитих облика логистичке и сваке друге врсте подршке у оружаним сукобима, рачунајући и непосредно учешће у оружаним сукобима за неку од страна у сукобу. Имајући у виду тему овог рада, нагласак је стављен на оне привредне субјекте из области безбедности који своје услуге пружају у оружаним сукобима.

Такви привредни субјекти се у литератури, са мање или више адекватном аргументацијом, означавају као приватне војне и безбедносне компаније (ПВБК) (Schreier, Caparini 2005; Cockayne 2008; Østensen 2011; Joachim, Schneiker 2012). На овом месту је посебно важно нагласити да се ова синтагма користи за означавање приватних војних и безбедносних компанија као јединствене категорије, а не као оквир у којем се прави разлика између војних у односу на безбедносне компаније и обрнуто.⁶ Такође ова „јединствена” академска тематизација приватних војних и безбедносних компанија довела је и до утврђивања заједничких критеријума за класификацију. Тако на пример, поједини аутори препознају природу, односно врсту послова које ове компаније врше, затим конкретне услуге које пружају, али и услове у којима се те услуге пружају, као критеријуме за класификацију ПВБК (Shearer 1999; Brooks 2002; Singer 2003; Isenberg 2009; Sukhankin 2022).

Већи је број фактора који утичу на пораст ангажовања ПВБК у кризним регионима, а првенствено у подручјима оружаног сукоба, па чак и ратном подручју.

6 Имајући у виду да се синтагма „приватне војне и безбедносне компаније” подједнако доследно користи и у академској литератури, као и у званичним документима и извештајима међународних организација (превасходно УН, НАТО, ЕУ), али и у документима националних држава (попут нпр. САД, Велике Британије...), и да прегледом литературе и докумената није пронађена јасна дистинкција између приватне војне и приватне безбедносне компаније. Аутори овог рада сматрају да би било изузетно корисно истражити разлике првенствено у смислу функције, али и послова које обављају ове две врсте приватних компанија, а са циљем прављења јасније појмовне диференцијације.

Флексибилност, ефективност, економска исплативост, често су навођени разлози за оправданост њиховог ангажовања (Rácz 2022). За ангажовање ПВБК у оваквим условима заинтересоване су како слабе/неуспеле тако и јаке државе, као и недржавни актери у оваквим државама. А где је могуће направити и разлику у погледу разлога због којих ангажују ПВБК. Поједини аутори истичу како се ПВБК ангажују од стране снажних држава како би се „замаглиле ратне активности и омогућило веродостојније порицање” (*create a fog of war and plausible deniability*) (Pate 2020). Односно да у ситуацији када на пример најснажније и најмоћније државе света нису званично и директно преко својих официјелних оружаних снага (најчешће војске) укључене у спровођење војних активности у неком оружаном сукобу, имају могућност да преко својих ПВБК утичу на конкретне исходе у оружаном сукобу. Додатни аргумент у прилог ангажовања ПВБК у оружаним сукобима је везан за проблем жртава, односно рањених и убијених. Јавност је по правилу далеко сензибилнија на вести о страдању младих војника који су регрути или који су мобилисани и практично се против своје воље нашли у оружаном сукобу, насупротив припадницима ПВБК за које се претпоставља да су добро обучени, добро плаћени и да, што је најважније, својевољно одлазе подручје оружаног сукоба. Насупротив овоме, интерес слабих/неуспелих држава могуће је свести на борбу за власт, односно освајање власти или заштиту позиције локалних моћника, док интерес за ангажовање ПВБК од стране недржавних актера може довести у везу и са пословним интересима великих компанија (нпр. када се на подручју оружаног сукоба налазе велика природна богатства) (Pate 2020). Иако прилично поједностављен, овај Патеов увид ипак омогућава скицирање интереса различитих државних и недржавних актера који ангажују приватне војне и безбедносне компаније током оружаног сукоба.

У погледу правног регулисања статуса ПВБК у оружаним сукобима, на међународном нивоу не постоји правно обавезујући акт. Међутим, Влада Швајцарске конфедерација и организација Међународног црвеног крста су 2008. године покренули иницијативу регулисања овог питања у циљу заштите међународног хуманитарног права и људских права у вези са учешћем приватних војних и безбедносних компанија у оружаним сукобима. Резултат тих иницијатива је Документ из Мотреа одговарајућим међународно-правним обавезама и доброј пракси за државе у вези са операцијама приватних војних и безбедносних компанија током оружаног сукоба (*The Montreux Document*). У складу са одређењем из Документа из Монтреа, приватне војне и безбедносне компаније су приватне пословне компаније које пружају војне и/или безбедносне услуге, без обзира на то како себе описују. Војне и безбедносне услуге обухватају, посебно, обезбеђење наоружане страже и заштиту лица и објеката, као што су конвоји, зграде и друга места; одржавање и рад система наоружања; притвор затвореника; и савете или обуку локалних снага и безбедносног особља (*The Montreux Document*). Ипак овај документ не производи посебно правно дејство, већ практично представља компилацију постојећих међународних правних норми и добрих пракси, али је у циљу имплементације Документа из Мотреа сачињен Међународни кодекс понашања за пружаоце услуга приватног обезбеђења (ICoCa, 2021). Истина ни овај Међународни кодекс не представља обавезујућу правну норму, али по принципу добровољности

окупља државе, ПВБК и организације цивилног друштва које се „обавезују на поштовање закона, људских права и заштиту интереса својих клијената”.⁷ Радна група Уједињених нација сачинила је глобални извештај о националним регулаторним оквирима чланица Уједињених нација за период 2013-2016 (UN, 2017)⁸ из којег произлази да државе чланице, уколико уопште регулишу питање ПВБК, онда то питање регулишу на различите начине.⁹

Дилеме – контроверзе

Приватне војне и безбедносне компаније добијају већи значај након окончања Хладног рата (Baum, McGahan 2013), а нарочито почетком 21. века и америчке (заједно са савезницима) инвазије на Авганистан 2001. године и Ирак 2003. године (Elsea 2010; Schwartz 2011). Из тог периода је најпознатији пример америчке приватне војне компаније „Блеквотер” (*Blackwater*) која је остала упамћена по бројним примерима употребе прекомерне силе, а у којима су неретко страдали и цивили (Singer 2007; Scahill 2008). Док је највеће згражавање јавности изазвало обелодањивање праксе тортуре преко 200 притвореника у багдадском затвору Абу Граиб за коју су одговорни припадници две америчке компаније (*CACI International* и *Titan Corporation*, касније *L-3 Services*), које су добиле тендер за пружање услуга ислеђивања и превоза у више притворских јединица у Ираку (Кораћ 2015: 10 према *Investigation of Intelligence Activities At Abu Ghraib*). Једна од контроверзи у вези са приватним војним и безбедносним компанијама је и то што лош имиџ ових и сличних ПВБК није утицао на смањивање њихове улоге у конфликтним подручјима. Шта више, додатна контроверза је и то што је бар на основу медијских извештавања стиче утисак да се од 2011. године и почетка рата у Сирији, али и 2014. године и почетка рата у Украјини, обим учешћа и значај који ПВБК имају у оружаним сукобима значајно увећава.

Основне критике на рачун ових, јавности најпознатијих, ПВБК јесте да су ништа друго до обични плаћеници, па како би поправили овај негативан имиџ, све чешће се истиче „хуманитарна” улога ПВБК и допринос „изградњи мира и безбедности” у подручју оружаног сукоба. Зато се често наглашава допринос који ПВБК дају у мировним мисијама Организације Уједињених нација (de Groot, Regilme 2022).

7 На званичној интернет презентацији IcoSa налазе се подаци о чланству. Укупно је 235 чланова, од чега су: 7 држава, 113 приватне војне и безбедносне компаније, 50 организација цивилног друштва и 65 посматрача (видети: <https://icosa.ch/the-code/>).

8 Global Study on national regulatory framework and legislation on PMSCs (2013-2016). Линк: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/wg-mercenarys/global-study-national-regulatory-framework-and-legislation-pmscs-2013-2016>.

9 У овом извештају, Радна група је анализирала доступне законе и прописе који се односе на ПВБК у свим регионалним групама Уједињених нација, на основу следећих критеријума: (а) позивања на конвенције о плаћеницима; (б) обим примене; (ц) правила о лиценцирању, овлашћењу и регистрацији; (д) прописе о избору и обуци; (е) забрањене и дозвољене активности ПВБК; (ф) правила о набавци оружја од стране ПВБК; (г) употреба силе и ватреног оружја; и (х) одговорност.

Зато су неке од основних дилема везане за њихов правни третман у условима оружаног сукоба. Да ли припадници ПВБК могу непосредно учествовати у непријатељствима? Уколико је одговор позитиван, да ли онда стичу статус неке од постојећих правних категорија (нпр. плаћеници, страни борци...) или пак представљају посебну правну категорију? Уколико им пак није дозвољено да непосредно учествују у непријатељствима да ли постоје неке универзалне санкције против њих? Да ли припадници ПВБК могу бити легитиман део међународних снага, а који дају конструктиван допринос изградњи мира и стабилности у конфликтом обухваћеном подручју?

У вези са овим и другим дилемама није могуће дати једнозначан и искључив одговор, већ он свакако зависи од контекста и првенствено улоге коју припадници ПВБК имају у конкретном случају. Ипак међународно право регулише бар део питања у вези са ПВБК. Тако се на пример припадници ПВБК сматрају цивилима, осим у случајевима када су инкорпорирани у оружане снаге државе или су укључени у војне операције за рачун страна у конфликту, а са јасним ознакама/униформама и у ланцу командовања (ICRC, 2013). Међутим када припадници ПВБК директно учествују у непријатељствима, али без изричите или прећутне сагласности државе која је страна у конфликту, они и даље имају статус цивила, али су легитимне војне мете, односно не уживају заштиту као цивили (ICRD, 2009). А уколико током учешћа у непријатељствима буду заробљени, не сматрају се ратним заробљеницима, већ у складу са Четвртом женевском конвенцијом уживају статус цивила. Што фактички значи да им се може судити као цивилним лицима уколико су починила кривична дела у складу са националним законодавством стране у сукобу која их је заробила. Међутим, ово се односи на индивидуалну кривичну одговорност припадника ПВБК који су починили неки од ратних или других злочина. Додатно питање које изазива контроверзе односи се на одговорност приватне компаније, односно одговорност одговорног лица у правном лицу чији су запослени извршили неко од кривичних дела.

Обзиром да ово питање није регулисано међународним правом, оно се у пракси решава не утврђивањем евентуалне кривичне одговорности, већ санкцијама које индивидуалне државе или чак и међународне организације предузимају против одговорних у ПВБК или против власника ПВБК. У контексту америчких приватних војних и безбедносних компанија које су према америчким извештајима непосредно одведене у везу са злоупотребом и прекорачењем овлашћења, кршењем људских права, али и вршењем кривичних дела попут на пример *KBR*, *DynCorp*, *TITAN*, *SACI*, *Blackwater* итд, нема података да су од стране америчке администрације предузете икакве мере против одговорних или власника тих компанија (Snell 2011). Међутим у случају рата у Украјини и најпознатије паравојне формације Вагнер групе (која у свом називу има синтагму „приватна војна компанија“) су од стране САД и Европске уније усвојени пакети санкција које између осталог подразумевају забрану уласка у те државе Јевгенију Пригожину као власнику Вагнер групе, као и другим командантима ове паравојне формације, али и замрзавању њихове имовине која се налази на рачунима или на територији САД и државама чланицама ЕУ. Ипак, важно је приметити да се припадници Вагнер групе непосредно ангажују

у непријатељствима, односно у борбеним дејствима, а због чега је власти у САД и ЕУ не третирају као ПВБК, већ их означавају као „плаћеничку групу”, односно „транснационалну криминалну организацију” (U.S. Department of the Treasury, 2023). Имајући све ово у виду, одређивање статуса припадника приватних и војних компанија није тако једноставно с обзиром на њихову различиту улогу у подручју оружаног сукоба, али неретко и у односу на интересе великих сила у конкретном случају, а на шта нас упућују овај, али и разни други случајеви америчких ПВБК током инвазије у Авганистану и Ираку. Ову тенденцију уочавају и други аутори истичући да правни третман ПВБК зависи и од односа са државом која ју је ангажовала (*relationship with the hiring State*), а која има јурисдикцију над конкретном територијом (Sossai 2009). Међутим ту се јавља додатна дилема која се односи на функцију коју ПВБК може обављати у корист конкретне државе, као и то да ли је могуће повући јасну границу између функција које се могу сматрати директним учешћем у непријатељствима. Слично као и у претходном случају и у вези са разрешењем ове дилеме уочљива је тенденција да се ово питање не разрешава искључиво на правном, већ и на политичком нивоу.

ЗАКЉУЧАК

У овом раду смо настојали да укажемо на значај и улогу који паравојне формације имају у савременим оружаним сукобима. Под паравојним формацијама подразумевају се оружане формације које су ван структура регуларних оружаних снага у оружаном сукобу и имају четири најчешћа појавна облика: плаћеници, страни борци, страни терористички борци и приватне војне и безбедносне компаније. Примарни циљ овог рада везан за указивање на кључне проблеме њиховог одређења, односно статуса, као и дилеме и контроверзе које се намећу у вези са њиховим правним третманом и улогом у савременим оружаним сукобима. Како у међународном хуманитарном праву не постоје обавезујући правни акти који на јединствен начин третирају било коју од ових поткатегорија паравојних формација, тако су ова питања на различите начине регулисана у националној легислативи то само појединих држава.

Појам плаћеника утврђен је Допунским протоколом Женевске конвенције и они када учествују у непријатељствима уживају статус бораца, а постоје и две конвенције (конвенција Афричке уније и конвенција УН) којима се забрањује плаћеништво. Тако да плаћеништво није универзално инкриминисано, већ су то урадиле само државе које су прихватиле неку од ових конвенција или су то учиниле самоиницијативно и неvezано од ових конвенција. За рат у Украјини је посебно занимљиво што су и Руска Федерација и Украјина извршиле криминализацију плаћеника и предвиделе вишегодишње затворске казне за лица која као плаћеници учествују у оружаном сукобу.

Насупрот плаћеника, чије је учешће у оружаним сукобима примарно мотивисано материјалном користи, постоје страни борци чије је учешће у оружаним сукобима по правилу мотивисано идеолошким разлозима. Иако овај појам има дугу традицију, његова масовнија инкриминација почиње тек након 2014.

године када велики број бораца из целог света путује у Ирак и/или Сирију како би се борили на страни Исламске државе (ИСИЛ/ИСИС). Тада се под окриљем Уједињених нација конституише појам страних терористичких бораца, а појам за који се везују и највеће дилеме и контроверзе, а које су свакако представљене у раду.

Диверсификација паравојних формација које учествују у савременим оружаним сукобима наметнула је потребу утврђивања статуса и улоге приватних војних и безбедносних компанија. Разлози ангажовања ПВБК у савременим оружаним сукобима (попут рата у Авганистану, Ираку и Украјини), послови које обављају и утврђени трендови свакако упућују на закључак да ће и у неким будућим ратовима ПВБК добијати се већу и запаженију улогу. Међутим њихов тренутни значај и потенцијални допринос у савременим оружаним сукобима, не прати и њихово адекватно међународно правно и унутрашње правно одређење. А што додатно појачава постојеће и ствара нове дилеме и контроверзе које су такође представљене у раду. Коначно, налази који су представљени у овом истраживању могу бити од користи за сачињавање модела за анализу и систематизацију специфичних паравојних формација у савременим оружаним сукобима, а које би се на основу преовлађујућих карактеристика могле сврставати у неку од постојећих категорија: плаћеници, страни борци, страни терористички борци и приватне војне и безбедносне компаније.

ЛИТЕРАТУРА

- Arielli, Rodogno 2016: Nir Arielli, Davide Rodogno. „Transnational Encounters: Hosting and Remembering Twentieth-Century Foreign War Volunteers—Introduction.” *Journal of Modern European History* 14.3, 315-320.
- Avant, De Nevers, 2011: Deborah D. Avant, Renee De Nevers. „Military contractors & the American way of war.” *Daedalus*, 88-99.
- Baum, McGahan 2013: Joel ACBaum and Anita M. McGahan. T„he reorganization of legitimate violence: The contested terrain of the private military and security industry during the post-cold war era.” *Research in Organizational Behavior* 33, 3-37.
- Benmelech, Klor 2016: Efraim Benmelech, Esteban F. Klor. „What explains the flow of foreign fighters to ISIS?” *Terrorism and Political Violence* 32(7), 1458-1481.
- Caparini 2005: Schreier Caparini. Fred Schreier, Marina Caparini. *Privatising security: Law, practice and governance of private military and security companies* (Vol. 6). Geneva: DCAF.
- Cockayne 2008: James Cockayne. „Regulating private military and security companies: The content, negotiation, weaknesses and promise of the Montreux Document.” *Journal of Conflict and Security Law*, 13(3), 401-428.
- de Groot, Regilme Jr, 2022: Tomde Groot, Alvdor Santino F. Regilme Jr. „Private military and security companies and the militarization of humanitarianism.” *Journal of Developing Societies*, 38(1), 50-80.
- Elsea 2010: Jennifer Elsea. *Private security contractors in Iraq and Afghanistan: legal issues*. Diane Publishing.
- Faber, 2016: Sebastiaan Faber. „Spain’s Foreign Fighters. The Lincoln Brigade and the Legacy of the Spanish Civil War”, *Foreign Affairs* (septembar/oktobar 2016.) <https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/spains-foreign-fighters>
- Griffith 2014: Guy Thompson Griffith. *The mercenaries of the Hellenistic world*. Cambridge University Press.

- ICoCa, 2021: The International Code of Conduct for Private Security Service Providers (ICoCa). https://icoca.ch/wp-content/uploads/2022/01/INTERNATIONAL-CODE-OF-CONDUCT_Amended_2021.pdf
- ICRC, 2013: International Committee of the Red Cross 2013. International humanitarian law and private military/security companies - FAQ. Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law. <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf>
- ICRC, 2020: International Committee of the Red Cross, The Montreux Document On Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States Related to Operations of Private Military and Security Companies During Armed Conflict, ref. 0996
- Isenberg 2009: David Isenberg. „Private Military Contractors and U.S. Grand Strategy,” International Peace Research Institute, Oslo.
- IV Женевска конвенција, 1949: Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата од 12.08.1949. год.
- Joachim, Schneiker, 2012: Jutta Joachim, Andrea Schneiker. New humanitarians? Frame appropriation through private military and security companies. *Millennium*, 40(2), 365-388.
- Kohlmann 2004: Evan Kohlmann. *Al-Qaida's jihad in Europe: the Afghan-Bosnian network*. Berg Pub Limited.
- Krahmann 2013: Elke Krahmann. „The United States, PMSCs and the state monopoly on violence: Leading the way towards norm change.” *Security Dialogue* 44(1), 53-71.
- Médecins Sans Frontières. The Practical Guide to Humanitarian Law. Mercenaries. <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/mercenaries/>
- New York Post, 2022: 20,000 foreign volunteers have signed up to fight in Ukraine: officials (02.03.2022.) <https://nypost.com/2022/03/06/20k-foreign-volunteers-signed-up-to-fight-in-ukraine-officials/>
- Østensen 2011: Åse Gilje Østensen. *UN use of private military and security companies: Practices and policies* (Vol. 3). Ubiquity Press.
- Pat, 2020: Ethan Pate. Private military & security companies in International relations. <https://thesecuritydistillery.org/all-articles/private-military-amp-security-companies-in-international-relations>
- Peltier 2020: Heidi Peltier. „The growth of the “camo economy” and the commercialization of the post-9/11 wars.” 20 years of war: A cast of war research series Watson institute, Brown University. 1-26.
- Rácz 2022: András Rácz. „Band of brothers: the Wagner Group and the Russian state.” *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*, <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/band-brothers-wagner-group-and-russian-state>. <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/band-brothers-wagner-group-and-russian-state>
- Riemann 2022: Malte Riemann. „Mercenaries in/and history: the problem of ahistoricism and contextualism in mercenary scholarship.” *Small Wars & Insurgencies* 3(1-2), 22-47.
- Rome Statute of the International Criminal Court, 1998: A/CONF.183/9 of 17 July 1998.
- Russian Federation, Criminal Code, 1996: The Criminal Code of the Russian Federation NO. 63-FZ of 13. June 1996. https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/wtacrus8_leg_362.pdf
- Russian State Duma, 2022: The State Duma the Federal Assembly of the Russian Federation. Foreign citizens serving in the Russian army under contract to be able to obtain citizenship of Russia under a simplified procedure. September 20, 2022. <http://duma.gov.ru/en/news/55276/>
- Schwartz, 2011: Moshe Schwartz. „The department of defense’s use of private security contractors in Afghanistan and Iraq: Background, analysis, and options for congress.” Library of Congress Washington DC Congressional Research Service.
- Shearer 1999: David Shearer. „Private military force and challenges for the future.” *Cambridge Review of International Affairs* 13.1, 80-94.

- Shinn 2011: David Shinn. „Al Shabaab’s foreign threat to Somalia.” *Orbis* 55.2, 203-215.
- Singer 2003: Peter Singer. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Snell 2011: Angela Snell. „The absence of justice: Private military contractors, sexual assault, and the US government’s policy of indifference.” *University of Illinois Law Review*, Vol. 2011, no. 3, 1125-1164.
- Sossai 2009: Mirko Sossai. „Status of PMSC Personnel in the Laws of War: The Question of Direct Participation in Hostilities.” <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/11407>
- The Jamestown Foundation, 2022: *The Contemporary Global ‘Security for Hire’ Industry: An Overview*
- Ukraine, Criminal Code, 2001: Criminal Code of the Republic of Ukraine (English Version) This Code enters into force on September 1, 2001. https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/ukr/2001/criminal-code-of-the-republic-of-ukraine-en_html/Ukraine_Criminal_Code_as_of_2010_EN.pdf
- UN Resolution 2396, 2017: United Nations Security Council Resolution SC/13138 „Security Council Urges Strengthening of Measures to Counter Threats” Posed by Returning Foreign Terrorist Fighters, 21. decembar 2017, SC/13138.
- UNODC, 2017: *Foreign terrorist fighters*. United Nations: Office on Drugs and Crime. <https://www.unodc.org/unodc/en/terrorism/expertise/foreign-terrorist-fighters.html>
- Казнени закон Хрватске, 2011: Казнени закон Републике Хрватске НН 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22
- УН Резолуција 2178, 2014: Резолуција Савета безбедности Уједињених нација S/RES/2178.

Velibor D. LALIĆ
Milan V. LIPOVAC

THE ROLE OF PARAMILITARY FORMATIONS IN MODERN ARMED CONFLICTS: STATUS, DILEMMAS AND CONTROVERSIES

SUMMARY

Modern armed conflicts have made paramilitary formations a topical issue, which is thematized in international humanitarian law and national legislations. In addition to existing traditional notions of a mercenary and a foreign fighter, other notions have emerged in recent years, namely the notion of a foreign terrorist fighter and the concept of private military and security companies (PMSC). The aim of this paper is to point out the key problems related to their determination, that is, status, as well as dilemmas and controversies that arise in relation to their legal treatment, including their participation in modern armed conflicts. Based on a review of relevant literature, an analysis of documents, official announcements and media content, four categories of paramilitary formations were presented. As a framework for illustrating the perceived dilemmas and controversies the wars in Afghanistan, Iraq and Ukraine were used as examples.

Key words: paramilitary formations, mercenaries, foreign fighters, foreign terrorist fighters, PMSC, modern armed conflicts.